

У СУСПРЕТ ДЕМОНУ

Раде ВОЈВОДИЋ: ЂАВОЛСКИ ТАЛАСИ, „СКЗ“, Београд, 1985.

Нема сумње, Војводић је аутор са којим се не морамо сложити, штавише, можемо као читаоци водити дијалог-полемику са лирским субјектом, — али не можемо негирати аутентичност његовог стваралаштва. Испитивања одређених проблема (*eros, polis, narcis*) као својстава твори аутентичност Војводићевог стваралаштва, као што твори и основне елементе његове последње, најбоље и упозоравајуће књиге. Ова троједна егзистенцијална су(коб)ност, чак и онда када њену верификацију треба да умањи моћ ироничног или фантастичног, присутна је у свих осам књига поезије Р. Војводића (укључив ту и књигу „Ђаволски таласи“). Доследност, проблемска унутрашња кохерентност ових рукописа, међутим, указује на особеност понављања, и ту особеност — макар се изнова јављала оригиналним испитивањима — дело усадржава као амбивалентност. Управо с разлога што аутор приказа истиче аутентичност ове поезије овде се напомиње још једна општа особина Војводићевог поетског стваралаштва (одсуство критичког ишчитавања сопственог текста) која не негира оригиналност војводићевског *homo eroticusa*. Реч је о приговору да аутор не тежи перфекционизму, не испитује критички свој текст па ће тако, ослобођену од умећа значењског цензора, и своју уводну, и иначе — за поетику ове књиге — важну песму: „Божије лице песниково је“ лишити тог значењског преиспитивања: читамо: „под струјом плавети која њрска/ љубав утонула у људе...“ (подвлачење упућује на некритичност аутора).

За разлику од ранијих књига у којима је Војводић процесирао ерос од сексуалности, полис до политичког веризма, нарцис до двојништва — „Ђаволски таласи“ ерос, као *spiritus rector*, виде углавном у божанском и демонском дејству. Ерос је, значи, духовна животворна сила подједнако ограничена и подједнако слободна у дуалистичком систему (божанско/демонско) подједнаког значаја. Суштинско упозорење и јесте у тачки дуалистичког система подједнаког значаја јер питајући се „може ли се рећи оно што се мисли“ („Ђаволски таласи“, стр. 62) открива се немоћ језика, онострана сила, демонска ограниченост стваралачког ероса, — па ипак, истовремено, изговорено питање, објављивање демонског, јесте и афирмација стваралачког ероса, његова моћ не да језиком исказује финална значења већ да језиком назначи феномен и језика бића,

и тим знаком прикаже моћ страсти језика, божанску моћ језика. Језик је тајна која „иде обликом ватре“, тајна слична уметности грађења када вајар осиромашује природу опредељујући је својим делима, када замењује природно уметничким. Тај *процес* замене, умећа, увек је божанско/демонски означен, јер умеће је (као и замена: природно-уметничко, еротско-сексуално, полисно-политичко, нарцисоидно-двојништво, божанско-демонско, демонско-божанско) увек у изазову једне свести („Може ли се свест раздвојити“ — Ибидем, стр. 10) макар што је лирски субјект „своје лице заменио божијим“ (Ибидем, стр. 5). Еротско! стваралачко је искорачење у онострани свет, с ону страну јаве, добра, искушења, иза зла, истине, сна и љубави, — наиме, еротско/стваралачко је у слободи али немиру, пустоловини, у незнању сазнања да биће има моћ да трага за савршенством као и моћ сазнања немоћи да достигне савршенство:

„ах, стварајли: што значи не бићи у ројству,
не бићи понижен, бићи немир:
боже, које ли демонске перверзије!“

(Ибидем, стр. 11)

Антрополошки и есхатолошки смисао, биће и смрт (опет замка игре, умеће замене: биће-смрт крије и тајну страсти, оног стваралачког *spiritus rector-a* то јест ероса који је крочио с ону страну идеје, илузије, пародије, фантастике, ироније, тела, свести — јер биће и смрт не значе ништа друго до: биће и језик) јесу залога умећа, умећа замене која би да одгонетне недокучиво: — тајну бића тајном језика. Антрополошко је изазов божанско/демонског, као што и есхатолошко јесте изазов божанско/демонског. У језику који је открио моћ бића у потпуној слободи, у моћи свести „да нас ноћ не узме под своје“ (Ибидем, стр. 61) крије се и истина стрепње „да нас ноћ не узме под своје“. Божанско је у лепоти, у лепоти која је „и независна, и помало нага и која јесте недоживљена радост, и нејасно таласање, и апсолутни блесак у несигурној јасности“ (Ибидем, стр. 61), али божанско је и у демонској извесности да „у лепоти“ стварно јесте „једино неизрециво“, тајна, мистерија, моћ и немоћ језика, моћ и немоћ ероса. Зато ће се биће и смрт, биће и језик, увек двоструко показивати: „јер смрт је пред вратима“, сазнаје антрополошко упућујући на моћ лепоте, на неизвесност удаљености, на време у коме смо „чудесним сном обасјани“ (Ибидем, стр. 36) — као што есхатолошко пита: „смрт је пред вратима или већ унутра“ (Ибидем, стр. 61) упућују на *истину удаљености*, јер биће је увек удаљено од смисла, од лепоте, од језика јер „увек удаљени, мртав језик пружамо“ (Ибидем, стр. 36). Антрополошко/есхатолошко, божанско/демонско слуги најтачније језик који не може да одреди биће и смрт јер било да је „смрт пред вратима“, или је „већ унутра“ — остаје божанско сведочанство демонског односно демонско сведочанство божанског да смо „били чудесним сном обасјани“ (Ибидем, стр. 36).

Исти однос лирски субјект има и према телу, јер је и овде суочен са умећем замене; тело и језик, као постојање и знак о постојању, у ствари чине контрапункт: тело и смрт, јер језик јесте сведок моћи тела али и сведок смрти тела. Тело и језик, као узнесење и пад, сводљиви су у паду и у том односу тела и језика, тачније ероса и танатоса Војводић т. дође открива божанско/демонско. Нормално, тај проблем се не уочава у потпу-

но исхитреном, срачунато сензационалистичким исписима у којима сексуално има задатак да шокира и у којима не егзистира еротска стваралачка сила (*spiritus rector*) већ једино сила страха од смрти, сексуалност као илузија бекства од смрти (на пример песме: Туђе жене или лабуд и страсти“ и „Ђаволске бујице“, песма 7). Божанско/демонско, међутим, као тело и језик, као мистерија ероса и танатоса представљају вредна значењска места књиге „Ђаволски таласи“. Наиме, једино Тело, Тело-дух (симбол *homo-eroticusa*), Тело-дух (симбол *homo-spiritusa*), то двоједно јесте замена Језику („лице твоје замењује мисао и реч и језик“ — „Ђаволски таласи“, стр. 37) јер „страст се урезује свуда где има светлости“ (Ибидем, стр. 63). Па ипак то је илузија тела, илузија ероса осуђењог на сведока, на језик, на смрт. Тело је увек упућено на језик, ерос увек збиљовито оистини танатос. Али језик није замена телу, као што танатос није моћ ероса, и мистерија тела и језика открива своје божанско/демонско својство. Језик јесте сведочанство тела којим сведочи и сопствено искуство, јер се језик огледа у телу, у пићу, у еросу. Тело-дах/Тело-дух што као „душа и ум зидају небески пешчаник“ (Ибидем, стр. 64) творе мисао која „се затим кида на свом путу“ (Ибидем, стр. 27), јер је језик (ерос) божански моћан сведочећи демонски крај (танатос). Својство језика је божанско својство али по својој аксиологији својство „демонске перверзије“ (танатос). „Мисао се кида на свом путу“, речи су неухватљиве и никад коначне, јер постоје „речи које се не могу схватити“, и језик (ерос) као и тело (ерос) имају исту вредност: божанско/демонску истину танатоса. Језик је, наиме, и сам немоћан пред питањима тела, разлика је једино у томе што тело свест о смрти спознаје позитивистички а језик свест о смрти означава метафизички. Божанско/демонско искушење тиче се подједнако и тела и језика, божанско/демонско и тело/језик, и ерос/танатос остављају у питању а не у одговору:

*„Јуџарња румен ошћвара љрозоре широм
душа њена у облику цвећа најушћиа круџ
сцена сад блистџа у разбијеном ој легалу
мрћиве су џе очи и џе руке
дирљиво у неџомичној месечини
нејасан џалас избацује хаљину најџље
била је у мрћивачници у џој хаљини
жуборе речи које се више не моџу схватишћии
моџу ли бишћи срећни они коџих више нема
коџих нема моџу ли бишћи
моџу ли они коџих нема“*

(Ибидем, стр. 26)

Изузимајући неколико песама (уз оне које смо помињали негативно оцењујући песникову поетику) које су варијације познатог Војводићевог проблемског опредељења (*eros, polis, narcis*) или песама које носе жиг ироничног што се удесно утиснуо у меморију искуственог духа (песме на страницама 13 и 17) — понављамо реченицу с почетка овог приказа: нема сумње, Војводић је аутор са којим се не морамо сложити али не можемо негирати аутентичност његовог стваралаштва. Проблемско испитивање божанско/демонско својства књизи „Ђаволски таласи“ остварује право да иде у ред оних оригиналних књига које нису у дослуху са традиционалним духом. Оригиналност, изван традиције, није увек плодотворна, штавише: она је најчешће експериментална. Међутим, то није случај са Војводићевом књигом која се чак, наглашеном особеношћу, издвојила

из сопствене, персоналистичке традиције, па зато и мислимо да је ово ауторова најбоља књига. Штавише, ово је књига која упозорава да аутор затвара један искуствени круг и да слуги искуства надолazeћи и у нас не много познате метафизичке стварности. Уосталом, од песника чија је *Ars poetica* усадржан у наслову: „Божије лице песниково је“ (прва песма у књизи „Ђаволски таласи“) а тајна умећа назначена у посланици „Заједно са демоном“ (последња песма књиге „Ђаволски таласи“) с правом и треба очекивати да настави с тачком на крају која је уистину тачка на почетку:

„Ти или Ја, Свeйлост или Тама, насћаваљамо
склоност Паду, истинско ово уздизање“.

(Ибидем, стр. 68)

На крају, следствено ставу да је Војводић аутор са којим се не могамо сложити, штавише, можемо као читаоци водити дијалог са лирским субјектом (иако не можемо негирати аутентичност његовог стваралаштва) — рецимо и то: књига „Ђаволски таласи“ не спада у ред оних искустава које називамо демонолошким. Ово није књига демонског искуства већ слутње оностраног, тоталног, изастварног, слутње хаоса, бестијаријума, слутње апокалипсе светлосца и Исајиног сведока, кушача и искупитеља опседнутих. Војводићева оригинална књига уистину јесте на демонским таласима, али књига, метафорички казано, која плута сопственом снагом. Зато и закључујемо: „Ђаволски таласи“ јесу књига о еросу кога лирски субјект анализира као *spiritus rector* чије дејство јесте божанско/демонско као што божанско/демонско (према лирском субјекту) јесте и његово својство. Међутим, наша се напомена тиче својства ероса: ако је ерос носилац божанског својства он не може бити и носилац демонског својства. Ерос, дах-дух, може бити слободан и у тој неограниченој слободи може се ближити божанском или демонском, али не може бити божанског својства које се испољава кроз демонско. Својство божанског искључује демонско. Према томе, ерос или јесте или није божанског устројства, односно јесте слободан да се у својој слободи ближи божанском или демонском. То је значајно истицање и за схватање ероса као Тела, јер и Тело-дах и Тело-дух уважавају ову дистинкцију без које не бисмо били у стању да исправно разумемо Љубав, као и Смрт (танатос), односно мистику и мистерију ероса који јесте *spiritus rector*. У једном примеру, који цитирамо, тачно се уочава: „зла љубав је аберација с правога пута, у дуалистичким системима мешања духовног принципа са материјом, али не и уношењу зла у сам појам и у битност љубави“ (Аница Савић-Ребац: „Предплатонска еротологија“).